

VU Research Portal

Melchior Leydecker (1642-1721)

Hoek, P.C.

2013

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Hoek, P. C. (2013). *Melchior Leydecker (1642-1721): Een onderzoek naar de structuur van de theologie van een gereformeerd scholasticus*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

Het eerste hoofdstuk van deze studie, *Melchior Leydecker (1642–1721). Een onderzoek naar de structuur van de theologie van een gereformeerd scholasticus*, behelst met name begripsverheldering en de behandeling van vragen op het vlak van de methodologie (1.2). De keuze om het begrip ‘scholastiek’ in formele zin, dat wil zeggen: als aanduiding van een methode van theologiebeoefening te gebruiken, wordt toegelicht en beargumenteerd. De structuur van de theologie van Melchior Leydecker (1642-1721) wordt in deze studie onderzocht om, gegeven de methodische continuïteit met de middeleeuwse scholastiek, de vraag te kunnen beantwoorden of en zo ja op welke wijze er daarnaast ook sprake is van materiële continuïteit (1.3). Om die vraag te kunnen beantwoorden zal aan de hand van een analyse van de kennis (*scientia*), de wil (*voluntas*) en de macht (*potentia*) van God onderzocht worden welk modaal-ontologisch model door Leydeckers theologische concept verondersteld wordt en aan welke middeleeuwse *via* van wijsbegeerte en theologie dat te relateren is. De alternatieven worden gevormd door het thomisme en het scotisme, beide opgevat in de brede zin van het woord. Deze alternatieven worden in hoofdstuk 1 beide beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een verantwoording ten aanzien van de opzet, de werkwijze (1.4) en de gebruikte bronteksten (1.5).

Hoofdstuk 2 geeft, met het oog op de contextualiteit van Leydeckers theologie, een biografisch overzicht. In de eerste plaats wordt Leydeckers jeugd beschreven vanuit drie perspectieven: zijn sociale achtergrond, zijn religieuze achtergrond en zijn educatieve achtergrond (2.2). Hij blijkt afkomstig uit een patricische familie uit Middelburg, die zowel in het maatschappelijke als in het kerkelijke leven een belangrijke positie had. Vervolgens wordt zijn studietijd beschreven, waarbij afzonderlijk aandacht wordt gegeven aan zijn Utrechtse en zijn Leidse studententijd (2.3). Na een beschrijving van de periode van Leydeckers predikantschap (2.4), die in meer dan een opzicht zijn theologische prelude blijkt te zijn, wordt hoofdstuk 2 besloten met een impressie van de tijd dat hij hoogleraar was in Utrecht (2.5). Daarbij komen zowel zijn theologische positie, het theologische debat en zijn theologische breedte ter sprake. In het tweede hoofdstuk worden verschillende aanvullingen gegeven op en correcties aangebracht in de Leydeckerbiografie zoals die ons tot nu toe bekend is. Melchior Leydecker komt in dit hoofdstuk naar voren als een begaafd, veelzijdig en irenisch theoloog, die behalve als systematicus ook als historicus veel waardering oogstte. Evenals alle volgende hoofdstukken, wordt hoofdstuk 2 besloten met een evaluatieve paragraaf.

Het derde hoofdstuk biedt een verkenning van de godsleer. Het hoofdstuk dient als decor voor de analytische hoofdstukken over de drie genoemde

goddelijke eigenschappen en valt in drie delen uiteen. Eerst wordt het kennisbegrip behandeld, waarbij met name de onderscheiding van *theologia archetypa* en *theologia ectypa* uitvoerig behandeld wordt (3.2). In aansluiting daarop komt de leer van de goddelijke eigenschappen aan de orde (3.3). Het gaat daarbij met name om twee thema's: (a) de verhouding van Gods wezen en eigenschappen en (b) de onderscheiding van de onmededeelbare eigenschappen (*incommunicabilia*) en de mededeelbare eigenschappen (*communicabilia*). De beide soorten eigenschappen worden in afzonderlijke paragrafen behandeld (3.4 en 3.5), waarna de triniteitsleer beschreven wordt (3.6). De verkenning van Leydeckers godsleer levert voor wat betreft de distinctie *theologia archetypa* – *theologia ectypa* een treffende overeenkomst op met de positie van Francesco Turretini (1623-1687). Op meerdere momenten zal deze theoloog voor het begrijpen van Leydeckers theologische concept van belang blijken te zijn. Verder blijkt in hoofdstuk 3 dat Leydecker in de leer van de goddelijke eigenschappen nadrukkelijk de formele distinctie van Duns Scotus toepast. Op deze wijze wil hij de systematische identificatie van de verschillende goddelijke eigenschappen, die geïmpliceerd wordt door de eigenschappenleer van Thomas van Aquino maar die bijvoorbeeld ook door Descartes verdedigd werd, vermijden. Met het oog op de theologiehistorische vraagstelling van dit onderzoek is dit een belangrijk gegeven.

In hoofdstuk 4 komt de eerste van de drie te analyseren goddelijke eigenschappen aan de orde: de kennis (*scientia*) van God (4.2). De belangrijke onderscheiding die Leydecker in zijn theorie van het goddelijke weten toepast, is die van de *scientia simplicis intelligentiae* of de noodzakelijke kennis enerzijds en de *scientia visionis* of de vrije kennis anderzijds (4.3 en 4.4). Het object van de eerste soort van goddelijke kennis wordt gevormd door alle mogelijke dingen. Met de tweede soort van kennis kent God de dingen die ten gevolge van Zijn wilsbesluit feitelijke dingen zijn. Leydecker definieert het onderscheid tussen deze twee soorten van kennis in termen van het 'voorafgaan aan' (*antecedenter*) en het 'volgen op' (*consequenter*) het goddelijke decreet. Het opmerkelijke is dat Leydecker deze onderscheiding, die vooral bekendheid kreeg door het gebruik dat Thomas van Aquino ervan maakte, inhoud geeft vanuit 'structuurmomenten' die kenmerkend zijn voor de godsleer van Duns Scotus. Tegen deze achtergrond wordt in een aantal subparagrafen het specifieke begrippenapparaat van Leydecker geanalyseerd (4.4.1-3). Deze analyse laat zien dat ook in Leydeckers leer van de *scientia Dei* een aantal specifieke scotistische concepten terugkomen, zoals de theorie van de 'neutrale propositie' en het concept van het logisch mogelijke. In paragraaf 4.5 komt het laatste onderdeel van de leer van de goddelijke kennis aan de orde, namelijk de middenkennis (*scientia media*). De wijze waarop Leydecker Gods kennis relateert aan diens wil laat geen ruimte voor de *scientia media*.

Het vijfde hoofdstuk gaat over de wil (*voluntas*) van God. Na de beschrijving van Gods wil als zodanig (5.2), waarbij Leydecker de distinctie van de *voluntas antecedens* en *consequens* afwijst, wordt in een afzonderlijke paragraaf de verhouding van Gods wil (*voluntas*) en Gods macht (*potentia*) geanalyseerd (5.3). Een van de belangrijke resultaten van deze analyse is, dat Leydecker gebruik blijkt te maken van Duns Scotus' *distinctio formalis a parte rei*. In de daaropvolgende paragraaf komt het object van de goddelijke wil aan de orde, gedifferentieerd naar het goede en het kwade (5.4). Enkele belangrijke elementen van deze paragraaf zijn het door Leydecker gehanteerde *permissio*-begrip en het *concursus*-begrip. Het slotdeel van het hoofdstuk geeft een beschrijving van enkele kwalificaties in het concept van de goddelijke wil (5.5).

In hoofdstuk 6 komt dan Gods vermogen of macht (*potentia*) aan de orde. Alvorens in te gaan op de onderscheiding tussen Gods absolute en geordioneerde macht (*potentia absoluta*, *potentia ordinata*) wordt de interpretatieve moeilijkheid expliciet gemaakt die met deze onderscheiding gegeven is (6.2). In de volgende paragraaf wordt het begrip *potentia* als zodanig beschreven. Gelet op het feit dat Leydecker de voornoemde onderscheiding uitwerkt tegen de achtergrond van de begrippen 'onmogelijk' en 'mogelijk', worden deze begrippen en de ontologische consequenties van de wijze waarop Leydecker deze begrippen inhoud geeft in een aparte paragraaf uitgewerkt (6.3). Het begrip 'contradictie' (*idem simul esse et non esse*) blijkt daarbij van groot belang te zijn. Leydecker past bij de definitie van het begrip 'contradictie' het onderscheid tussen de samengestelde (*sensus compositus*) en de ontlede zin (*sensus divisus*) toe. Ook dit is een relevant gegeven ten aanzien van de theologiehistorische vraagstelling van deze studie, vanwege de treffende overeenkomst met *Lectura I 39* van Duns Scotus. Vanuit deze begripsanalyse komen dan de *potentia absoluta* en de *potentia ordinata* aan de orde (6.4 en 6.5). Ook in dit deel van Leydeckers godsleer blijkt Gods wil een cruciale rol te spelen, met belangrijke implicaties voor de aard van de creatuurlijke werkelijkheid. De behandeling van Gods macht wordt afgerond met een beschrijving van het begrip 'volmacht' (*potestas*).

Vanuit de analyse van de *scientia*, de *voluntas* en de *potentia Dei* lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat Leydecker systematisch alle voorwaarden schept om van een contingente werkelijkheid te kunnen spreken. In hoofdstuk 7 wordt dit getoetst aan de hand van de wijze waarop hij de thematiek van 'God en werkelijkheid' inhoud geeft. Aan de hand van Leydeckers spreken over de predestinatie en de providentie wordt onderzocht of de structuur die hij in de godsleer aanbrengt ook doorwerkt in bijvoorbeeld de decretenleer en de theologische antropologie. Na de inleiding (7.1) wordt eerst de decretenleer onderzocht (7.2). Er is een logische orde (*ordo*) van verschillende structurele momenten (*instantia*) te traceren in de leer van de goddelijke

besluiten, die op deze wijze als eerste door Duns Scotus werd toegepast. De leer van de predestinatie, die vervolgens ter sprake komt (7.3), is door Leydecker te summier geformuleerd om er ten aanzien van de onderzoeksvraag conclusies aan te verbinden. Na twee korte paragrafen over de begrippen *providentia* (7.5) en *conservatio* (7.6), komt de verhouding van de goddelijke providentie en de menselijke wil ter sprake (7.7). Het draait in deze paragraaf om de begrippen *praecursus* en *spontaneitas*. Het blijkt dat voor het verstaan van Leydeckers positie ten aanzien van de verhouding van de goddelijke providentie en de menselijke wil Thomas Bradwardine van groot belang is. In een afzonderlijke paragraaf over de verhouding van de eerste Oorzaak en de tweede oorzaken wordt dat nog eens bevestigd (7.8). De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat Leydecker de inzichten die hij ontleende aan Duns Scotus geïncorporeerd heeft in het kader van een fundamenteel augustijnse theologie (7.9).

In hoofdstuk 8 worden de bredere omtrekken van Leydeckers theologie beschreven, voor zover zij relevant zijn voor het onderzochte thema. Achtereenvolgens komen zijn theologiebegrip (8.2), de openbaring (8.3), de theologische antropologie (8.4) en de christologie (8.5) aan de orde. Naast een aantal waarnemingen van meer algemene aard laat dit hoofdstuk zien dat met name de theologische discussie op het vlak van de christologie veel van Leydeckers tijd en kracht in beslag heeft genomen. Dit kan een deel van de verklaring zijn waarom hij minder uitvoerig geschreven heeft over bijvoorbeeld de theologische antropologie dan over de godsleer.

In het slothoofdstuk, hoofdstuk 9, worden de resultaten van de studie bijeengebracht. Om te beginnen wordt Leydecker getypeerd als theoloog en als vrome (9.2). De volkomenheid, de onafhankelijkheid en de soevereiniteit van God blijken begrippen te zijn die zijn theologie en spiritualiteit kenmerken. In de daaropvolgende paragraaf (9.3) wordt Leydecker als zelfstandig denker getypeerd. Hij komt op zelfstandige wijze tot zijn theologische positie, in samenspraak met zowel de pre- als de post-reformatorische *auctoritates*. Zijn theologie wordt gekenmerkt door een structuur die bepaald wordt door de goddelijke wil (9.4). Zowel het kennen als het kunnen van God worden vanuit Zijn *voluntas* gedifferentieerd. Het betreft een structuur die ook in andere delen van zijn theologisch concept, zoals zijn theologiebegrip en zijn decretenleer, terugkeert. Leydeckers theologie laat zich dan ook op de meest plausibele wijze lezen en interpreteren in het verlengde van Duns Scotus' theologie en wijsbegeerte. In elk geval is dat ten aanzien van de godsleer zeer duidelijk. De uitwerking en de doorwerking in de theologische antropologie zijn minder eenduidig. Gelet op de grote affiniteit van Leydecker met Gisbertus Voetius en Johannes Hoornbeeck enerzijds en Francesco Turretini anderzijds, kan verondersteld worden dat Leydecker in de theologische antropologie eenzelfde standpunt huldigt als deze theologen. Recent onderzoek

heeft uitgewezen dat de invloed van het contingentiebeprip van Duns Scotus in de theologische antropologie van deze theologen veel groter is geweest dan tot voor kort werd aangenomen (9.5 en 9.6). De representanten en de kenners van de klassieke gereformeerde theologie zullen zich van deze theologiehistorische relatie rekenschap moeten geven.